

Paradoxuri ale corpului în romanul Tatianeî Țîbuleac, *Vara în care mama a avut ochii verzi*

*Doctorand, ALINA CAZAC GHIȚU
Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava*

Abstract: *The aim of this paper is to present how, in the narrative *Vara în care mama a avut ochii verzi* (The Summer When Mum Had Green Eyes) by Tatiana Țîbuleac, the mother's body becomes a pretext for the identity construction of the characters. Our analysis is based on the mother-son relationship and our objective is to identify the paradoxes of the body in the novel, starting with the mother's eyes, the core idea of the story. On the one hand, the eyes make the connection between the inside and the outside of the characters. The mother suffers a physical transformation and the changes of the body have a great impact on Aleksy's interiority, the son with mental health problems. On the other hand, another paradox of the corporeality in the novel is the one of the body's disolution that is restoring the relationship between the rebellious teenager and his dying mother. The more the mother's body changes, the more love replaces hate and changes the way in which Aleksy perceives reality. Finally, the last part of the study will focus on the paradoxical way in which death actually means an inner birth, solving the identity problems of the characters.*

Keywords: *paradoxes, body, identity, disolution, relationship.*

Construit pe tema relației conflictuale mamă-fiu, *Vara în care mama a avut ochii verzi* este romanul de debut al Tatianeî Țîbuleac, scriitoare din Republica Moldova, cu cetățenie română, care a uimit lumea literară printr-o operă absolut tulburătoare despre ură și autodistrugere identitară. Dar aceasta nu este singura temă a unui roman, pe cât de scurt, pe atât de intens și răscolitor. Propunând o dublă perspectivă naratorială, cea a adolescentului tulburat, Aleksy, care își vede mama bolnavă de cancer transformându-se fizic și psihic în fața propriilor ochi, și cea a omului matur, pictorul bogat și celebru, cu probleme psihice, romanul abordează, într-o manieră directă și autentică, și alte teme, precum boala, corporalitatea, criza identitară sau obsesia alterității.

Deși simplă prin subiectul construit în jurul relației dintre mamă și fiu, povestea se salvează de stereotipuri prin felul în care se întrepătrund destinele celor două personaje principale. Mama, „mică și grasă, proastă și urâtă” [1], în viziunea fiului, are, la începutul romanului, treizeci și nouă de

ani. Bolnavă de cancer în stadiul terminal, își convinge fiul, pe Aleksy, să petreacă împreună cu ea cele trei luni de vară pe care le mai avea de trăit, într-un sătuc din Franța, aproape de ocean. Pe de altă parte, Aleksy este un adolescent extrem de tulburat, cu probleme psihice, cauzate, în mare parte, de lipsa de iubire și de atenție din partea mamei care, în urma unui accident tragic în care moare sora mai mică a băiatului, se izolează de restul familiei timp de șapte luni, respingându-l pe Aleksy și distrugând, astfel, relația cu băiatul care va ajunge să-și urască profund mama. Imaginea mamei este demitizată în roman, mama fiind una dintre cauzele principale ale atitudinii de răzvrătire a lui Aleksy. Totuși, în felul în care a putut, l-a iubit pe Aleksy și, aflată în fața morții, tot ce contează pentru ea este salvarea relației cu fiul neglijat din cauza depresiei și a limitărilor ei umane. Cea mai mare parte a romanului pune accentul pe transformarea fizică a mamei și pe corpul ei bolnav care se schimbă, se micșorează, se dizolvă sub ochii băiatului. Dar această distrugere a corpului mamei asigură restaurarea lui Aleksy ca fiu și persoană independentă și, în final, totul se reduce la cele trei luni de vară petrecute cu mama. Amintirea acestor luni marchează definitiv devenirea ulterioară a băiatului cu probleme psihice.

Ce ne propunem în acest studiu este analiza modului în care este reprezentată, în roman, tema corporalității, prin identificarea a trei forme de reprezentare ale corpului bolnav, pe care le numim, sintetic, paradoxuri ale corpului. În primul rând, vom analiza pendularea permanentă între interiorul personajelor și exteriorul acestora și felul în care, deși avem, în permanență, senzația că personajele nu au nicio șansă de reabilitare identitară, ele reușesc să găsească, totuși, modalități prin care să își facă mai suportabilă existența. Or, acest lucru este posibil, mai ales, datorită ochilor mamei, prin care Aleksy își renegociază relația cu lumea. Liant între interiorul bulversat al băiatului și mama suferindă, ochii mamei reprezintă un prim paradox identificat. Deopotrivă în interiorul și în exteriorul corpului, ochii sunt punctul din care începe vindecarea adolescentului răzvrătit. Prin aceeași metodă dialectică, vom analiza, apoi, paradoxul deconstrucției corporale care are ca efect reconstrucția relației dintre mamă și fiu. Pe măsură ce corpul mamei se schimbă fizic, pierzându-și din concretețe și consistență, Aleksy își reface legăturile cu aceasta. Dezintegrarea corpului mamei umple, în mod paradoxal, golurile din relația fiului cu mama pe care o urăște, la începutul romanului, mai mult ca oricând. În cele din urmă, un ultim paradox al

corpului, analizat în această lucrare, este cel al morții prin care se asigură, (re)nașterea lui Aleksy. Așa-zisa regresie fizică a mamei marchează nevoia ființei de a se reîntoarce la origine pentru a se vindeca. În timp ce mama își parcurge drumul spre moarte, Aleksy parcurge și el un drum de recuperare a sinelui, a identității de fiu și a imaginii mamei ideale.

În analiza acestor paradoxuri ale corpului, vom interpreta secvențele de text pe care le considerăm relevante pentru studiul nostru. Conceptul de corporalitate este de actualitate și dobândește, în romanul Tatiane Țîbuleac, variații contextuale care coincid cu problemele societății moderne, dintre acestea remarcându-se tema familiei disfuncționale, identificată și în romanul analizat.

În interiorul și în afara corpului

În mod paradoxal, cele două identități principale din roman, ambele problematice, sunt ținute împreună de ochii verzi ai mamei care devin, pentru Aleksy, singura constantă a vieții lui, iar pentru mamă, singura funcționalitate a unui corp muribund. Astfel, ochii mamei reprezintă un paradox al corpului în disoluție, fiind singurii care scapă de distrugerea fizică a unui trup măcinat de boală, dar și parte a ritualului de vindecare psihică, prin care Aleksy încearcă recuperarea relației cu mama. Ajuns la maturitate un pictor foarte cunoscut și bogat, dar infirm, în urma unui accident de mașină, Aleksy scrie despre ultima vară petrecută în prezența mamei, la îndemnul psihiatrului și nu neapărat din proprie inițiativă. Rememorând, de multe ori interogativ, evenimentele din această ultima vară, Aleksy își răspunde prin metafore construite în jurul ochilor mamei:

Ochii mamei erau o greșeală

Ochii mamei erau resturile unei mame frumoase

Ochii mamei plâneau înăuntru

Ochii mamei erau dorința unei oarbe împlinită de soare

Ochii mamei erau lanuri de tulpini frânte

Ochii mamei erau poveștile mele nespuse

Ochii mamei erau geamurile unui submarin de smarald

Ochii mamei erau scoici crescute pe copaci

Ochii mamei erau cicatrice pe fața verii

Ochii mamei erau muguri în așteptare [2]

Nu de puține ori, în roman, Aleksy își analizează relația distrusă cu mama, prin intermediul corporalității. Din cauza faptului că tot ce simte față de ea este sentimentul de ură, acesta nu se poate raporta la propria mamă altfel decât prin observațiile privitoare la felul în care arată ea: „Nu avea miros, păr sau alte urme de normalitate. Uneori mă întrebam dacă nu este doar o bucată de aluat însuflețit. Din subsuori mamei îi creșteau doi sâni ca niște mingi de rugby ținând în direcții diferite, iar din cap – un păr de păpușă pe care ea îl purta împletit în forma unei cozi de sirenă.”[3] Dar, pe parcurs, urâtenia mamei se diminuează, pe măsură ce întregul corp al acesteia intră într-un proces de disoluție. Or, Aleksy se agață, cu disperare, de ochii mamei, singurii prin care mai poate stabili o legătură între interiorul lui tulburat și mamă, cauza tulburării sale. Și chiar dacă, din corpul mamei, lui Aleksy îi rămân doar ochii pe care îi rememorează obsesiv la maturitate și care devin sursă de inspirație în picturile care îl fac celebru, prin aceștia, personajul își salvează propria identitate: „Această femeie – pe care o urâsem toată adolescența fără motiv – a făcut pentru mine în câteva săptămâni mai mult decât toți psihiatrii în restul vieții.”[4]

Analizând metaforele prin care Aleksy reface imaginea mamei, observăm că acestea exprimă într-un mod subiectiv schimbarea progresivă a atitudinii băiatului. Dacă, la început, se resimte ura față de mamă, ochii verzi ai acesteia fiind o greșeală pe chipul ei („Un singur lucru nu se lega în toată povestea aceasta – ochii. Mama avea niște ochi verzi atât de frumoși, încât părea o greșeală să îi irosești pe o față dospită ca a ei.” [5]), pe măsură ce boala avansează și corpul mamei se schimbă, Aleksy încearcă să recupereze prin ochii acesteia copilăria și adolescența, poveștile despre mamă și iubire. Spre finalul verii, când trupul anunță moartea mamei, ochii acesteia sunt cicatricile lui Aleksy, dintr-o vară pe care băiatul o permanentizează, atât în memorie, cât și în existența lui. Chipul mamei devine după moartea acesteia însuși chipul verii, eternizând relația mamă-fiu, prin reîntoarcerea obsesivă la ochii mamei. Ca atare, tot prin ochii mamei se face legătura între exteriorul ei urât și sufletul lui Aleksy marcat de revoltă. Suferința fizică a mamei salvează, totuși, cele două personaje. Fiecare din ele se regăsește în celălalt și, când Aleksy realizează că relația lui cu mama nu este în totalitate ratată, transformă ochii ei în simbolurile unei veri eterne (lanuri, scoici, copaci, muguri, maci, flori, melci), în care aceștia să rămână după moartea ei.

Astfel, ochii verzi ai mamei sunt atât în interiorul corpului, cât și în afara lui, expresie a sufletului și trupului, având putere taumaturgică asupra unui adolescent care și-a urât mama și propria viață. Ochii mamei rămân vii după moartea acesteia.

Dezintegrarea corporală ca principiu de reconstrucție a relațiilor

Paradoxal în *Vara în care mama a avut ochii verzi* este și modul în care este prezentată familia disfuncțională. Mama se îmbolnăvește de cancer după ce își revine cu greu dintr-o lungă depresie, cauzată de moartea accidentală a Mikăi, sora mai mică a lui Aleksy. Acesta, un adolescent de 14 ani, este diagnosticat cu tulburări psihice. După moartea surorii sale, suferă profund, din cauza lipsei de reacție, atenție și iubire din partea mamei, timp de șapte luni fiind respins de către mama care se comporta ca și cum Mika ar fi fost singurul ei copil și băiatul nu există. Este, astfel, evident motivul pentru care Aleksy își urăște mama, refuzând orice interacțiune cu aceasta. Pe de altă parte, comportamentul mamei nu este neapărat scuizabil, iar eforturile ei de a repara relația cu fiul par, la începutul romanului, insuficiente. Totuși, romanul surprinde felul în care relația dintre cei doi se transformă, din momentul în care Aleksy este constrâns de mamă să-și petreacă vara împreună în Franța. Or, această metamorfoză este mediată, în principal, de corpul mamei, a cărui dezintegrare fizică va modifica resorturile interioare ale băiatului care va ajunge de la ură, furie, iritare să își accepte, să își ierte și chiar să își iubească mama. Acest aspect este surprins și de Constantin Șchiopu: „Conflictul se dă pe terenul omenescului. Structurile interioare ale lui Aleksy și ale mamei se desfac și se refac permanent. Greșeala, vina, ura, frica, mila, iertarea, afecțiunea, incertitudinile etc. răscolesc firea protagoniștilor.” [6]

Corpul bolnav al mamei suferă, pe parcursul romanului, un proces de disoluție. Mama devine tot mai slabă, mai mică, iar Aleksy este marcat de aceste transformări fizice. Dar dincolo de această punere în relație, mediată de privire, a celor doi protagoniști, este foarte interesant cum tocmai dezintegrarea mamei stă la baza reconstrucției relației dintre aceștia. Din acest punct de vedere, corpul mamei își depășește funcția de entitate fizică, devenind un mobil al iubirii, al iertării, al pierderii și al regretului, dar și un punct de echilibru pentru Aleksy care, după decesul mamei, începe o nouă

viață, asumându-și o identitate bazată pe amintirile din ultima vară împreună cu mama. Astfel, corpul fizic al mamei devine o formă de rezistență emoțională și psihică pentru adolescentul care reînvață să relaționeze cu mama pe care a urât-o toată viața.

Schimbarea corpului mamei coincide cu schimbarea interiorului lui Aleksy. Pe măsură ce mama se degradează fizic, Aleksy își reconstruiește nu doar relația pierdută cu mama, ci și identitatea de fiu. La început, Aleksy nu percepe schimbarea sau, cel puțin, nu o înțelege: „Și din nou îmi părea schimbată, totuși nu puteam înțelege ce anume era diferit.” [7] La un moment dat, însă, naratorul-personaj observă că „Mama era alta. Din vechea mamă nu rămăsese mai nimic, însă nici eu nu mai știam cine sunt, cine am fost și ce se întâmplă de fapt cu noi.” [8] Observăm, în acest paragraf, că, pe măsură ce corpul mamei se modifică fizic, se schimbă și interiorul lui Aleksy. Dacă, inițial, este confuz cu privire la propria identitate, cu cât mama devine mai bolnavă și de nerecunoscut din punct de vedere fizic, cu atât Aleksy își redefinește relațiile cu mama, cu lumea și cu cei din jur, acceptându-și soarta și condiția nefericită. Confesiunea adultului, a pictorului celebru, infirm și, în continuare, cu probleme psihice, deși foarte tristă, este una a asumării individuale.

După moartea mamei, Aleksy își redefinește propria identitate și își trăiește viața, în funcție de amintirile pe care le are din acea vară din sudul Franței, petrecută în prezența mamei. Acesta cumpără casa în care au locuit împreună în ultimele ei luni de viață. Se apucă de pictat și, ulterior, de scris, pentru a recupera cât mai multe amintiri cu mama muribundă. Astfel, prin amintire, Aleksy își păstrează mama vie, acesta fiind resortul psihologic prin care își acceptă soarta și suferința.

Revenind la reconstrucția relației dintre mamă și fiu și la felul în care aceasta este condiționată de transformarea fizică a mamei, observăm că este necesară apropierea, până la identificare, dintre mamă și copilul ei. Aceștia au de recuperat câțiva ani de depărtare fizică, psihică și afectivă. Și dacă, din cauza durerii, mama se retrage din viața fiului, tot durerea este factorul reparator al relației celor doi. Cu cât suferința mamei este mai mare, cu atât Aleksy își regăsește echilibrul pierdut, prin apropierea de mama bolnavă pentru care devine, nu doar sprijin, ci și *un centrum mundi*, lucru absolut necesar pentru copilul neglijat și dezamăgit. Datorită acestei suferințe

corporale a mamei, „Aleksy devine fiul devotat și preia treptat rolurile mamei, bucurându-se de locuri, de oameni și de noua normalitate.” [9]

În *Vara în care mama a avut ochii verzi* este paradoxală și necesitatea corpului bolnav în repararea relațiilor familiale. Cu cât corpul mamei se degradează mai mult, cu atât mai mult se reconstruiește relația dintre mamă și fiu. În studiul lui despre reprezentarea familiei în proza contemporană [10], Marius Miheș surprinde faptul că Tatiana Țîbuleac scrie cu ușurință și, chiar, cruzime, despre suferința unei familii. Or, ceea ce generează această suferință este însăși ființa umană. În prima parte a textului, familia este divizată și nicio relație nu este funcțională. Procesul de reconstrucție începe în a doua parte a textului, în mod paradoxal, când starea fizică a mamei se degradează.

Deconstrucția corpului bolnav al mamei reconstruiește, într-adevăr, relația mamă-fiu din romanul *Vara în care mama a avut ochii verzi*, dar dincolo de această salvare a relației, transformarea lui Aleksy pe timpul acestor luni de vară este una care accentuează condiția sa de individ nefericit. Copilul neîubit și adolescentul răzvrătit care suferă din cauza lipsei de afecțiune din partea mamei devine, la finalul romanului, pictorul celebru, bogat și infirm care poartă cu el povara suferinței și a pierderii. Aleksy ajunge să trăiască prin prisma amintirilor cu mama bolnavă, concentrându-și toată existența pe relația recuperată, dar suferința lui este mai mare decât la începutul textului. Această suferință îl reumanizează, totuși, pe Aleksy care, îngrijind corpul bolnav al mamei, își redobândește identitatea de fiu și începe o viață nouă, asumându-și condiția nefericită a individului bolnav psihic, infirm a cărui lume se reconfigurează din variațiile amintirilor despre mamă.

Astfel, reconstrucția relației dintre Aleksy și mamă se realizează pe fondul corpului bolnav de cancer al mamei care se destramă sub ochii fiului. Această reparare a relațiilor este mai mult decât o reconciliere, întrucât presupune acceptarea imperfecțiunilor umane și ale limitărilor mamei. Parte dintr-o familie disfuncțională, atât Aleksy, cât și mama se recompun din frânturi de corp, sentimente și cicatrici.

Corpul mamei între sfârșit și început

„E ciudat cum poți construi o viață nouă din rămășițele altor oameni” [11] afirmă Aleksy, după o vizită, împreună cu mama, la piața de vechituri a

satului. Contrariat de fascinația mamei pentru lucrurile vechi și nefolositoare, chiar deprimat, în contrast cu optimismul cu care mama reușește să găsească sau să inventeze câte o întrebuintare pentru lucruri pe care el le considera absolut inutile, Aleksy se identifică fără intenție cu destinul lucrurilor din piață:

De ce să cumperi patru pahare, dacă bei doar din unul? De ce să-ți cioplești opt scaune, dacă mănânci mereu singur la masă? Pentru ce să aduci un lucru în casa ta, să-i promiți o viață, o poveste, iar apoi să îl lași neatins și netrebit zile, ani, decenii? Să-l muți dintr-o cameră în alta, dintr-un gând în altul, să-l învechești și să-l ieftinești fără a te fi bucurat de el, iar la sfârșit să îl împingi în coșul unei muribunde care este o mincinoasă și mai mare decât tine, pentru că știe că moare, dar, iată, face achiziții. [12]

La începutul verii, când acceptă propunerea mamei de a merge împreună în Franța, Aleksy este un adolescent extrem de tulburat, problema lui principală fiind cea a identității și nu ura declarată față de mamă, în spatele căreia se ascunde, doar pentru că îi lipsește asumarea identitară. Or, când își însoțește mama în piața de vechituri, Aleksy are revelația identificării cu lucrurile inutile pe care mama le cumpără. El însuși este lucrul în plus de care nu are nevoie nimeni în casă și a cărei existență este ignorată, obiectul inutil din coșul unei muribunde mincinoase. Această reificare nu face altceva decât să ilustreze lipsa de identitate a băiatului, înainte de redefinirea relației cu mama.

Pornind de la analiza acestui fragment și continuând seria paradoxurilor corpului mamei bolnave, remarcăm cum, pe măsură ce mama se apropie de moarte, Aleksy reînvață să trăiască. Moartea mamei nu reprezintă un sfârșit, ci este necesară pentru repararea relației mamă-fiu, pentru recuperarea identității personajelor și pentru devenirea ulterioară a lui Aleksy. În plus, moartea mamei generează confesiunea fiului adult, în care se observă un alt paradox, de această dată narativ: cel care spune povestea adolescentului este Aleksy, în jurul vârstei de 30 de ani, dar vocea în sine este tot cea a copilului, blocat în vara morții mamei. Romanul Tatianeii Țibuleac nu se reduce la moartea fizică a mamei, totuși. Dincolo de această moarte a corpului rămâne confesiunea care marchează renașterea lui Aleksy. În același timp, și mama își recapătă viața lăuntrică, chiar dacă își pierde viața fizică. Comunicarea dintre mamă și fiu în această ultimă vară împreună

produce foarte multă suferință, dar tocmai această suferință a personajelor reprezintă renașterea acestora. Din acest punct de vedere, romanul *Vara în care mama a avut ochii verzi* este un roman al începuturilor, în ciuda tuturor pierderilor pe baza cărora este construit textul.

Romanul începe prin demontarea mitului mamei iubitoare și îndepărtarea personajului feminin de funcțiile și profilul matern. Aleksy își urăște mama mai mult ca niciodată și, la rândul ei, mama pare indiferentă și lipsită de empatie la începutul vacanței, când vine să își ia acasă băiatul internat într-un centru psihiatric: „De cum m-a văzut, mama a început a striga să mă mișc mai repede, căci nu plătise parcare.” [13] După ce mama și fiul ajung în Franța, unde își vor petrece vara (mama manipulându-l pe Aleksy cu promisiuni, ca să vină cu ea), textul se construiește, apoi, pe tema decorporalizării mamei. Or, deși pare că odată cu trupul muritor și bolnav de cancer al mamei, toate lucrurile se sfârșesc, romanul nu este unul fatalist. Moartea mamei nu separă personajele, ci le unește, corpul bolnav devenind un loc în care Aleksy este protejat de ura de la începutul romanului. Totodată, împutinarea fizică a mamei reprezintă pentru Aleksy o călătorie în sens invers, o reîntoarcere la origini, într-un spațiu interior în care își poate reîncepe viața. În același timp, mama își recapătă funcțiile materne, boala fizică devenind un proces reparator pentru cele două personaje. Altfel spus, mama își sfârșește viața, ca fiul să și-o poată înecepe, cu adevărat, pe a lui, eliberat de ură, de complexul lipsei de iubire din partea mamei și acceptându-și soarta și identitatea.

De remarcat în text este și schimbarea de roluri a personajelor. Din cauza bolii, corpul mamei își pierde treptat din funcționalitate și Aleksy este nevoit să o ajute pe mamă în activitățile cotidiene, ajungând, apoi, să o îngrijească, mama fiind tot mai dependendă de el. În cele din urmă, cele două personaje ajung să se identifice unul cu celălalt, într-un mod aproape organic: în timp ce mama moare, Aleksy se naște. Mai mult, preluând anumite roluri materne, Aleksy își reinventează o mamă pe care o iubește și care îl iubește, iertându-i toată ne iubirea: „Când mama și-a revenit și a început să fosăie din nou la pieptul meu, ca un sugar, o iertasem.” [14]

Prin această pierdere a corpului mamei, din cauza căreia mama devine tot mai mică fizic, se repară relația personajelor și fiul se vindecă: „M-am lipit de ea ca o rană de un plasture.” [15] Făcând abstracție de durerea și suferința pe care o lasă în urmă, moartea mamei este necesară.

Prin corpul mâncat de cancer, Aleksy înțelege că sunt lucruri pe care nu le poți controla și pe care trebuie să le accepți ca atare, acesta fiind și punctul din care reîncepe comunicarea autentică dintre mamă și fiu. Ceea ce face Aleksy apoi, prin îngrijirea și atenția pe care i le oferă mamei muribunde, reprezintă o sumă de gesturi reparatorii și, dacă romanul începe cu o mamă denaturată și un fiu (auto)renegat, acesta se termină cu o mamă care pierde tot, dar își recuperează fiul, Aleksy suferind și el un proces de (auto)regăsire.

După moartea mamei, Aleksy, băiatul a cărui existență a fost lipsită de semnificație, asemenea obiectelor inutile din piața de vechituri, ajunge să se regăsească în aceste locuri și să se identifice nu numai cu obiectele devalorizate, ci, mai ales, prin ele, cu propria mamă: „Nu am înțeles niciodată farmecul acestor piețe, dar pentru că mama le considera fascinante, am ajuns peste ani să nu scap niciuna și chiar să le caut în toate țările în care m-am aflat.” [16] Or, această identificare constituie, în sine, un mecanism de supraviețuire emoțională și o modalitate de a da sens experiențelor traumatice prin care a trecut personajul. Astfel, Aleksy găsește o formă de autovalorizare într-o lume care tinde să ignore nevoile celorlalți, sentimentele autentice și, inclusiv, oamenii.

Concluzii

Despre fragilitate și forță în același timp, *Vara în care mama a avut ochii verzi* poate fi considerat un roman al regăsirii dintre mamă și fiu prin corpul bolnav al mamei, înțeles ca spațiu al întâlnirilor paradoxale dintre personaje. Distrugerea corpului reprezintă nu numai nucleul vindecării lăuntrice a fiului, ci și împlinirea nevoii de materializare a unui personaj care, mai mult decât după iubirea mamei, tânjește după restaurarea propriei identități de fiu.

Ochii mamei devin, în text, un mecanism de susținere a unui corp dezarticulat, un simbol al recuperării și reparării relațiilor familiale și un *axis mundi* prin care se renegociază relațiile dintre interiorul și exteriorul personejelor, dintre spațiu și timp, dintre viață și moarte.

În final, mama moare, dar lasă în urmă o vară eternă pentru fiul infirm și cu probleme psihice. O vară a paradoxurilor, în care mama a avut ochii verzi.

Note finale

- [1] Tatiana Țîbuleac, *Vara în care mama a avut ochii verzi*, Chișinău, Cartier Popular, Ediția a XII-a, 2024, p. 5.
- [2] *Ibidem*, p. 121.
- [3] *Ibidem*, pp. 7-8.
- [4] *Ibidem*, p. 114.
- [5] *Ibidem*, p. 10.
- [6] Constantin Șchiopu, «Eternizarea verii în care mama a avut ochii verzi», în *Limba română, Cărți și atitudini*, 241 (5-6), Chișinău, 2017, p. 291.
- [7] Tatiana Țîbuleac, *Op. cit.*, p. 27.
- [8] *Ibidem*, p. 39.
- [9] Elena-Daniela Gorovei, «The failure of healing or the image of a puer aeternus in the novel *The summer my mother had green eyes* by Tatiana Țîbuleac», in *The Power of Dialogue in a Globalized World*, Arhipelag XXI Press, Târgu Mureș, 2024, p. 432.
- [10] Miheș, Marius (ed.), «Family and Memory in Contemporary Fiction», in *Families and Memories - Convergences, Distances and Space*, Vol. I, Universita Komenského v Bratislave, 2022, pp. 87-111.
- [11] Tatiana Țîbuleac, *Op. cit.*, p. 67.
- [12] *Ibidem*, p. 65.
- [13] *Ibidem*, p. 7.
- [14] *Ibidem*, p. 81.
- [15] *Ibidem*, p. 35.
- [16] *Ibidem*, p. 64.

Referințe bibliografice

- Gorovei, Elena-Daniela, «The failure of healing or the image of a puer aeternus in the novel *The summer my mother had green eyes* by Tatiana Țîbuleac», in *The Power of Dialogue in a Globalized World*, Arhipelag XXI Press, Târgu Mureș, 2024, pp. 426-433.
- Miheș, Marius, «Family and Memory in Contemporary Fiction», in *Families and Memories - Convergences, Distances and Space*, Vol. I, Universita Komenského v Bratislave, 2022, pp. 87-111.
- Șchiopu, Constantin, «Eternizarea verii în care mama a avut ochii verzi», în *Limba română, Cărți și atitudini*, 241 (5-6), Chișinău, 2017, pp. 289-295.

Țîbuleac, Tatiana, *Vara în care mama a avut ochii verzi*, Chișinău, Cartier Popular, Ediția a XII-a, 2024.